

МАКТАБ РАҲБАРЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИЛИГИНИ ШАКЛАНТИРИШ ИМКОНИАТЛАРИ ХУСУСИДА

Суяров А.М.

*Чирчиқ давлат педагогика университети
“Мактаб менежменти” кафедраси катта ўқитувчиси
Ержанова А.А.*

*Чирчиқ давлат педагогика университети
Педагогика факультети
“Мактаб менежменти” йўналиши 22/1-гуруҳ талабаси*

Таянч сўзлар: мактаб бошқаруви, мактаб раҳбарияти, раҳбарнинг компетентлиги, таълим-тарбия, инновацион таълим технология, таълим, принцип, дидактика, инновацион бошқарув, компетентлик, компетенция, педагогик жараён, илмийлик, нотиклик, конструктивлик.

Ключевые слова: управление школой, руководство школой, компетентность лидера, образование, инновационная образовательная технология, воспитание, принцип, дидактика, инновационный менеджмент, компетентность, компетентность, педагогический процесс, научность, красноречие, конструктивность.

Key words: school management, school management, leader competence, education, innovative educational technology, upbringing, principle, didactics, innovative management, competence, competency, pedagogical process, scientific character, eloquence, constructiveness.

Президентимиз Ш.М. Мирзиёевнинг Ўзбекистоннинг ўз тараққиёт йўлида, миллий тарбия моҳияти ва мазмунини теран англаши, чуқур илмий назарий салоҳияти, педагогик ижод, ўз фанининг тарбиявий имкониятларини мукамал билиши, педагогик билимларни такомиллаштиришга интилиш зарур деб таъкидлайди ҳамда касбий фаолият, касбий билимлар негизида педагогнинг хатти-ҳаракати ва хулқининг асосини ташкил этувчи, педагогик принциплар ва қоидалар вужудга келади. Бу принцип ва қоидаларни ҳар бир педагог ўз тажрибасига ва эгаллаган билимларига таянган ҳолда яратади ва уларни доимий равишда такомиллаштириб боради.

Таълим муассасани бошқариш мазмун-моҳиятига кўра таълимни бошқаришдан фарқ қилади, чунки мактабда фақат таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш ва уни бошқариш вазифалари амалга оширилмайди, балки таълим-тарбия жараёнини илмий-методик асосида ташкил этишнинг ўзиёқ бир қанча вазифаларнинг бажарилишини, яъни таълим-тарбия жараёни иштирокчиларига зарурий шароитларни яратиш, уларнинг фаолиятини ташкил этиш, мувофиқлаштириш, назорат қилиш, таҳлил қилиш ва баҳолаш, шунингдек мазкур жараёнини амалга ошириш учун моддий-техника базасини яратиш, юқори малакали мутахассислар билан таъминлаш каби қатор бошқа вазифаларни ҳам амалга оширишни назарда тутади.

Таълим муассасаси раҳбарлари инновацион таълим технологияларни кенг ўзлаштирилиши, ўқувчиларнинг қобилиятлари ва имкониятларига мувофиқ равишда таълимга табақалаштирилган ёндашувни жорий этилиши ҳамда таълим беришнинг замонавий инновацион технологияларини, халқаро ўқув-услубий мажмуаларни яратилиши, таълим-тарбия жараёнини дидактик жиҳатдан таъминланиши таълимни бошқариш тизимини такомиллаштиришга асос бўлмоқда.

Бу ўз навбатида таълим муассасалари раҳбарлари зиммасига таълим, фан, техника ва технологияларнинг жаҳон миқёсидаги ютуқларини, замонавий инновациларни татбиқ этган ҳолда педагогик жараёнини илмий-методик асосида ташкил этиш ва уни лойиҳалаш йўналишлари, шунингдек бошқарув фаолиятларида вужудга келаётган ноанъанавий муаммоларни ижобий ҳал этиш борасида турли янги вазифаларни юклайди.

Мактабда бошқарув фаолиятини ташкил этувчи раҳбарлар нафақат педагогик тажрибага, балки бошқарув функциялари ва уларнинг вазифалари, бошқарув методлари ва улардан фойдаланиш, бошқарув алгоритми ва унинг моҳияти, бошқарув қарорлари ва уларнинг қабул қилиш йўллари ҳамда раҳбарлик услублари ва уларни қўллаш каби қатор тушунчаларга ҳам эга бўлиши зарур деб ҳисоблайди.

Амалиётда кўпчилик раҳбарларнинг бошқарув фаолияти самарадорлиги кўп жиҳатдан раҳбарнинг ўз лавозимида қанча муддат ишлаганига, яъни бошқарув жараёнида ортирган тажрибасига боғлиқ деб ҳисоблайди. Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, таълим муассасаси фаолиятини ташкил этиш ва такомиллаштиришда раҳбарларнинг бошқарув фаолияти самарадорлиги асосан уларнинг бошқарув йўналишидаги тушунчалари, билими, замонавий инновацион технологияларни ўзлаштирирганлик даражасига ҳамда уларнинг шахсий хусусиятлари, интеллектуал қобилият-

лари ва касбий аҳамиятига эга бўлган шахсий сифатлари, хислатлари ва фазилатларига боғлиқ, деб кўрсатилмоқда.

Муассаса раҳбарлари ҳар қандай вазиятларда ҳам ўзини тута олиши, инсофли, диёнатли, ҳар қандай вазиятлардан жамоани олиб чиқа олиши, тараққиёт билан баробар қадам ташлаши, кўпчилик дарди билан яшаши, ҳамкорлик, ҳамижодкорлик, ҳамжиҳатлик билан иш юритиши, касбий-услубий маҳорат эгаси бўлиши мақсадни аниқ кўя оладиган ва унинг ижросини таъминлайдиган бўлиши, виждонли, адолатли ва имонли бўлиши, ижодкор, бунёдкор ва яратувчан бўлиши, талбчан ва меҳрибон, вақтнинг кадрига етадиган, хушмуомала инсон бўлиши керак.

Раҳбар компетентлиги:

- амалдаги ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларни амлиётга татбиқ этишга бош бўлади;
- мактаб директори компетенциясига тегишли вазифаларни талаб даражасида бажарилишини таъминлайди;
- ходимлар фаолиятини масъулияти доирасида фаол ишлашга ундайди;
- белгиланган вазифаларни “Компетент раҳбар” деган фахри, талабга мос тайёрлайди.

Мактаб раҳбарининг бошқарув компетентлиги:

- раҳбарнинг реал ҳолатларда вужудга келадиган типик касбий муаммоларни ҳал этиши;
- касбий-бошқарув фаолиятининг устунлиги ва объектив тарзда масалаларни зудлик билан ҳал этиши;
- юксак салоҳияти, раҳбар сифатида намуналиги, шахсий фаолияти,
- тажрибаси;
- юқори даражадаги касбий интеллекти орқали мақсадга эришиш даражасидир.

Куйидагилар раҳбар компетенцияси ва фаолиятига таъсир этади:

- ўқитувчилар талабининг ўсиши;
- иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий шароитларнинг ўзгариши;
- замонавий инновацион технологияларни такомиллашуви;
- жамият эҳтиёжи ҳамда таълимга талабнинг ўсиши;
- норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар асосида раҳбар субъекти ролининг ўзгариши;
- ДТС ва ўқув дастурларини оптималлаштирилиши;
- таълим соҳасида халқаро тажрибалар ва қиёсий таҳлил натижалари ва ҳ.к.

Демак, компетентлик таълим муассасаси раҳбарининг маънавий дунёқараши, психологик-педагогик ва ташкилий технологик салоҳияти, яъни унинг касбий имкониятлари салоҳиятини ифодалайди. Мазкур салоҳиятни таълим муассасаси раҳбари ўз фаолияти жараёнини ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, улар томонидан ташкил этилаётган таълим жараёнларнинг ҳолати ва самарадорлиги орқали аниқлаш мумкин бўлади.

Таълим муассасаси раҳбарлари касбий компетентлиги таълим муассасаси фаолиятини илмий-методик ва инновацион технологиялари асосида ташкил этиш ҳамда бошқариш йўналишидаги тушунчалар даражаси, унинг ташкилотчилик, тадқиқотчилик, бошқарувчилик ва педагогик қобилияти ва кўникмаси, унинг ўзини ўзи ривожлантиришга ва узлуксиз мустақил таълим олишга бўлган мойиллиги, интилишлари, шунингдек замонавий талаблар асосида таълим муассасаси фаолиятини ташкил этиш, бошқариш ва такомиллаштириш имкониятлари орқали аниқланади.

Юқорида таъкидланган маълумотларнинг мазмун-моҳияти таълим муассасаси раҳбарлари касбий компетентлигини унинг фалсафий ва маънавий дунёқараши, психологик-педагогик ва ташкилий-технологик салоҳияти, яъни таълим муассасаси фаолиятини илмий-методик ва инновацион технологиялари асосида ташкил этиш, бошқариш ва такомиллаштириш имкониятлари салоҳияти сифатида кўриб чиқиш мумкинлигини тасдиқлайди.

Таълим муассасаси раҳбарлари касбий компетентлиги йўналишида белгиланадиган қуйидаги асосий талабларни ажратиб кўрсатиш мумкин:

- “Умумий ўрта таълимни ташкил этиш” ҳақидаги Низом ва умумий ўрта таълимга, тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий, меъёрий-услубий ҳужжатларни мукамал билиши ва ўз фаолиятида уларга амал қилиш малакасига эга бўлиши;
- таълим муассасасини бошқаришга оид меъёрий ҳужжатлар, мактабни бошқариш тамойиллари, усуллари асосида мактаб ички бошқарув тизимини ташкил қилишни билиши;
- муассаса ишини илмий-методик, инновацион йўналишлар асосида режалаштириш усулларини билиши ва амалда қўллай олиш малакасига эга бўлиши;
- мактабни педагог кадрлар билан таъминлаш, уларни жой-жойига қўйиш, улар билан ишлаш, уларга услубий ва амалий ёрдам кўрсатиш ҳамда рағбатлантириш йўллари билиши;

- бошқарувнинг демократик ва инсонпарварлик тамойилларини билиши ва уларга амал қилиш малакасига эга бўлиши;
- муассасани молиялаш, ҳисоб-китоб юритиш, жиҳозлаш, моддий таъминоти масалаларини билиши;
- муассасага белгиланган тартибда бюджетдан ташқари маблағ кириши ва улардан фойдаланиш йўллари билиши;
- таълим муассасаси фаолияти ва ўз фаолияти самарадорлигини таҳлил қилиш ва объектив баҳолашга хизмат қилувчи рефлексив кўникмаларга ҳамда тизимли фикрлаш, кенг дунёқараш ва рефлексив тафаккурга эга бўлиши;
- тадқиқотчилик ва таҳлилий фаолиятга, республикадаги ва хориждаги илғор тажрибаларни ўрганиш, педагогик маҳоратни ошириш, мустақил таълим олиш ва ўзини ўзи ривожлантиришга, инновацион жараёнларга ва креативликка мойиллик;
- бошқарув жараёнларида вужудга келиши мумкин бўлган муаммоли вазиятларда субъектлар фаоллигини таъминлаш ва фаолиятини мувофиқлаштира олиши;
- Ватанпарварлик, инсонпарварлик, фидойилик, принципиаллик, коммуникативлик тушунчаларининг мазмун моҳияти ва аҳамиятини тушуниши зарур.

Таълим муассасаси раҳбарига қуйидаги янги ижтимоий кўникмалар муҳим:

- ўз фикрини ифодалай олиш;
- мулоқотга кириша олиш;
- раҳбарлик фаолияти маҳоратини такомиллаштириш;
- вазиятни баҳолай олиш ва муаммоларни еча олиш кўникмаси;
- ташаббускорлик, ижодий ёндошув ва удабуронлик;
- бошқарувчанлик кўникмалари;
- бағрикенглик;
- ўз-ўзини баҳолай олиш кўникмаси.

Демак, компетентли – раҳбар таълим-тарбия жараёнини самарали ташкил этиш ва бошқариш йўналишида зарурий тушунчаларга эга бўлган, ходимлар психологиясини яхши биладиган, бой ва юксак ахлоқий фазилатларга эга бўлган, таълим жараёнига илғор педагогик, инновацион технологияларни татбиқ эта оладиган, тегишли маълумоти ва касбий тайёргарлиги бор, юксак педагогик маҳорат ва бой касбий тажрибага эга бўлган шахсни ифодалайди.

Хулоса қилиб, шуни таъкидлаш лозимки: мактаб раҳбарларининг касбий компетентлигини шакллантириш имкониятлари ва бошқарув фаолиятини самарали таъминловчи фаолият усуллари тизимидан иборат. Ҳар доим ҳам раҳбар доимий равишда ўз устида мустақил изланиб, фаолият олиб бориши зарур.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги “Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида” ги ПФ-5712-сонли фармони.
2. Ахлидинов Р. Ш. Таълим муассасасини бошқариш санъати. – Т.: “Фан”, 2006. – 303 б. 721
3. Пўлатов Ш.П. Таълим менежменти ёхуд таълим муассасасини илмий методик бошқаришга инновацион ёндашув./ Т.: “Ёш куч”.2022 й.
4. Ибрагимов Х., Абдуллаева Ш. Педагогика назарияси. – Т.: “Фан ва технология” нашриёти, 2008.
5. Р.Ж.Эшмухаммедов, А.А.Абдукодиров, А.Х.Пардаев ”Директорнинг иш китоби”(амалий тавсиялар)-Т :2007.
6. Усаров Ж.Э. Ўқувчиларнинг малакасини шакллантириш Таълим самарадорлигини ошириш омили сифатида // Назарий ва амалий фан. - 2017. - Т. 53. - №. 9. - С. 79-82

РЕЗЮМЕ

Мақолада Мактаб раҳбарларининг касбий компетентлигини шакллантириш имкониятлари хусусида фикр юритилиб, мактаб раҳбарларининг касбий компетентлиги шакллантириш имкониятларини ташкил этиш ва самарали фойдаланиш механизмларини ривожлантириш ҳақида таклиф ва тавсиялар берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье размышляются возможности формирования профессиональной компетентности руководителей школы, предлагаются и рекомендации по организации и развитию эффективных механизмов формирования профессиональной компетентности руководителей школы.

SUMMARY

The article reflects on the possibilities of developing the professional competence of school leaders, and offers recommendations for organizing and developing effective mechanisms for developing the professional competence of school leaders.